

Д-р Мартин Белов*

Демократичната легитимност на съдебната власт

1. Въведение

Легитимността и легалността са две фундаментални характеристики на политическите и конституционни системи, основаващи се на правно регламентирана телеология. Управленските социални системи с нормативно институционализирана телеология имат зададени цели, които те трябва да преследват и постигат. Телеологията на конституционната система се съдържа в ценностния консенсус, основаващ се на конституционните ценности, цели и принципи. Тя се постига чрез институциите, съставляващи институционния консенсус¹ и действащи като вето актьори в управленския процес.

В хода на управленската динамика телеологията на политическата система може да бъде променяна и адаптирана, съобразно изменени-

ето на интересите, нуждите и ценностите на потребителите на управленски резултати. Това обаче може да става само в пределите на системната динамика, поставени от учредителната власт и фиксирани в ценностния и институционен конституционен консенсус.

За да е възможно подобно напаване, доразвиване и донастройване на целите на системата и на нейните подсистеми към целите и интересите на гражданите в конституционно уреденото общество, са необходими индикатори, които да действат като критерии за степента, в която системата постига изначално заложените ѝ или по-късно модифицирани цели. Системата се нуждае от два типа такива индикатори – първо, за оценка на спазването на нормативно заложените параметри на допустимо поведение от вето актьорите² и второ, за преценка на степен-

* Д-р Мартин Белов - гл. ас. по конституционно право в СУ „Св. Климент Охридски“

¹ За конституционния консенсус вж. Белов, М. Същност и типология на конституционния консенсус. В: Киров, Пл. (съст.) Национални и европейски измерения на съвременния конституционализъм. Том II. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.

² За теорията за вето актьорите вж. Tsebelis, G. *Veto Players. How Political Institutions Work*. Princeton/New York: Russell Sage Foundation/Princeton University Press, 2002, Kaiser, A. *Vetopunkte der Demokratie. Eine Kritik neuerer Ansätze der Demokratietypologie und ein Alternativvorschlag*. – In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen* 29/1998, S. 525-541, Schmidt, M. *Vetospielertheorem und politik des mittleren Weges*. – In: Frech, S., J. Schmid (Hrsg.) *Sozialstaat. Reform, Umbau, Ausbau? Schwalbach im Taunus: Wochenschau Verlag*, 2004, S. 99 – 113, както и Белов, М. *Теорията за вето актьорите като допълваща аналитична концепция в конституционното право*, В: *Съвременен право*, 2009, № 6.

та на оправданост на съществуването и функционирането на системата от гледна точка на обществото и гражданите.

Първият тип индикатор е легалността. Тя е системен критерий за оценка на правомерността на начина, по който вето актьорите използват институционния потенциал на системата, като цяло, и отделните институции, в частност, за реализиране на техните собствени телеологии. С други думи, легалността се основава на система от механизми за контрол на съответствието на нормативно заложената институционална телеология на конституционната система с телеологията на институционната динамика, генерирана от отделните вето актьори. Легалността е предварително зададена характеристика на системата. Тя е регламентирана чрез системата на разделение на властите, принципа на компетентността и системите за контрол за правомерност на действията и актовете на вето актьорите на различните нива на нормативната и институционалната йерархия.

Легитимността е вторият тип телеологичен индикатор на конституционната и политическата система. За разлика от легалността, която е насочена към преценка на формалната и процедурна правомерност на политическите действия и управленските въздействия на вето актьорите, легитимността служи като присъщ вътрешносистемен механизъм за оценка на одобрението за начина, по който конституционната система като цяло, нейни подсистеми или отделни институти функционират в социалната действителност.

Критериите за оценка на телеологичната функционалност на системата могат да бъдат

различни. Водещо място сред тях заемат инклузивността, ефективността и справедливостта на системата. Те са способи за създаване на съдържателна системна легитимност. Същевременно легалността може да се разглежда и като самостоятелен четвърти индикатор за легитимност на системата. Това е така, защото легалността е генератор на формална и процедурна системна легитимност.

Инклузивността на конституционната и политическата система се основава на способите за създаване на т.нар. „входяща легитимност“³, както и на институтите за включване на гражданите в управленския процес. Инклузивността отразява начина, по който системата осъществява своята интегративна функция по отношение на индивидите, социалните групи, институционализираните вето актьори и обществото като цяло.

Ефективността и справедливостта, от друга страна, почиват на т.нар. „изходяща легитимност“. Тя е свързана с ефектите и резултатите, които конституционната и политическата система поражда като следствие и продукт на нейното функциониране.

Настоящата статия има за задача да постави на анализ институционализираните способности за генериране на легитимност на съдебната власт. Изследването ще се извърши от гледна точка на демократичната легитимност. С други думи, ще се набележат основните начини за обосноваване на оправдание на институционния модел за реализиране на правозащитната функция на държавата от гледна точка на гражданите⁴. Това уточнение е необходимо, тъй като в теоретичен план, наред с демократичната, са мислими още

³ За „входящата“ и „изходяща“ легитимност вж. Craig, P., G. de Burca *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 65, както и Kiiver, Ph. *The National Parliaments in the European Union: A Critical View on EU Constitution-Building*. The Hague: Kluwer Law International, 2006, p. 95.

⁴ За правозащитната функция на държавата вж. Начева, Сн. *За конституционната защитеност и конституционната защитимост на правото на защита*. В: *Съвременно право*, X, 1999, № 4, с. 18-31, както и Начева, Сн. *Правозащитни институции*. С., Сиби, 2008.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

автократичната и олигархичната легитимност на конституционната и политическата система. Те обаче са несъвместими с принципа на демократичната държава.

2. Формално-процедурна и изходяща демократична легитимност на съдебната власт

Формално-процедурната легитимност на съдебната власт се основава на няколко предпоставки. Това са: първо, аполитичността на правораздавателната дейност и на магистратите, изразяваща се в отделянето на съдебната власт от „политическите“ власти – законодателна и изпълнителна; второ, спазването на принципа на компетентността и трето, правомерността на правораздавателната дейност, изразяваща се в нейното съответствие с правото на Европейския съюз, Конституцията, законите и останалите признати източници на правото в страната както в материалноправен, така и в процесуален план.

Аполитичността ще бъде разгледана малко по-нататък в изложението едновременно със способите за генериране на входяща демократична легитимност на съдебната власт.

Принципът на компетентността е елемент едновременно на принципите на разделение на властите и на правовата държава. В неговото ядро е залегнала максимата, че действията и бездействията на органите на публичната власт следва да се основават на правно предписаните им правомощия и да не надхвърлят институционално фиксираните предели за действие на вето актьорите. В хипотезата със съдебната власт принципът на компетентността се изразява основно в спазването на подведомствеността и подсъдността и на нормативно предписаните правомощия на съдиите, прокурорите и следователите.

Правомерността на дейността на съдебната власт включва наред с отчитането на компетентността и разделието на властите още и прилагането на точните правни регулатори при спазване на йерархията на източниците на правото. Изключително важен аспект на правомерността е съблюдаването на юридически институционализираните формални и процедурни правила.

Стожери на нормативната йерархия са върховенството на правото на Европейския съюз над националната правна система, върховенството на Конституцията над всички източници от националната правна система и предимството на конституционно ратифицираните международни договори над законите и подзаконовите нормативни актове. Гаранции за спазването на йерархията на източниците на правото са Съдът на ЕС, Европейският съд по правата на човека, Конституционният съд, административното правосъдие и инстанционността в обикновеното и специализираното правосъдие.

Способи за реализиране на гаранционната функция на тези институции са: първо, преюдициалното запитване; второ, правото на съда, прокурорите и следователите да прилагат непосредствено Конституцията и да спират делото и сезират съответно ВКС, ВАС или главния прокурор с искане за сезиране на Конституционния съд при предполагаема противоконституционност на приложим по делото закон; трето, правото за съдебно оспорване на административни актове; и четвърто, правото за сезиране на Съда в Страсбург с претенция за нарушено право, признато от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи.

Дотук беше набелязан правният арсенал от средства за генериране на формално-процедурна легитимност на съдебната власт. Практическите проблеми пред нея обаче са основно

два. На първо място, доколко може да се твърди, че спазването на посочените критерии поражда именно демократична легитимност на функционирането на съдебната власт. Второ, как гражданите формират правосъзнанието си и фактическото си отношение относно формално-процедурния аспект от дейността на съдебната власт. Тези два въпроса са взаимно свързани, поради което ще бъдат анализирани едновременно.

Принципът на правовата държава, като цяло, и неговите съставни елементи, в частност, са функционални гаранции⁵ и фонові предпоставки за принципа на демократичната държава. Ето защо спазването на формално-процедурните предпоставки за правомерност на дейността на съдебната власт на теория е благоприятна среда и необходима основа за възприемането на тази власт като легитимна от гражданите.

Същевременно гражданите, като потребители на правни услуги, не са в състояние непрестанно и отблизо да следят дейността на правораздавателните органи. Те формират мнението си за тях от спорадичния си личен опит, генериран от съприкосновенията им със съдебната система, от наблюденията си върху резултатите от дейността ѝ. Вън от специализираната аудитория, включваща представители на правните професии – адвокати, юрисконсулти и др., мнозинството от гражданите изгражда убеждението си относно изходящата легитимност на съдебната власт не толкова от формално-процедурните ѝ проявления, отнасящи се до спазването на формите и нормите, на материалния и процесуалния закон, а от удовлетвореността от съдържателните качества на предлагания правен продукт. Така бързината на правораздаването и степента на удовлетвореност от резултатите от процеса са основни определители на отноше-

нието на гражданите към съдебната власт.

Ето как изходящата легитимност, базирана върху справедливостта и ефективността на действията на съдебните органи, измества на заден план формално-процедурната легитимност на системата. Влияние върху този процес оказват и медиите, които фокусират общественото внимание върху изхода на ключови дела или върху предполагаеми публично интересни маркери за легитимност на правосъдието и правораздаването, без да искат или дори да могат да представят в подробности формалните и процедурни аспекти от тяхното функциониране.

Спазването на формите и процедурите би могло да има значение за формиране на правосъзнанието и социалната оценка за дейността на съдебната власт от специализираната аудитория. Същевременно обаче, представителите на правните професии и особено адвокатите и юрисконсултите се интересуват от формално-процедурните аспекти на правораздаването не самоцелно, а главно с оглед на шансовете за успех на каузите, които защитават, респ. на степента на удовлетвореност на техните клиенти. Ето защо, косвено и за тях продуктът, генериран от съдебната власт, е по-важен от формално-процедурния път, по който този продукт е произведен. Всъщност, при високо ниво на професионализъм и ниска степен на корупция формално-процедурната и изходящата съдържателна легитимност би трябвало, ако не да съвпадат, поне да се доближават и при всички положения да са в перманентно състояние на взаимна зависимост.

Значение за степента на формално-процедурна легитимност на съдебната система имат и т.нар. от автори като Т. Вийвег „прагове за достъп” до правораздаване. Те са два основни

⁵ Вж. Танчев, Е. *Въведение в конституционното право*. С., Сиби, 2003, с. 396.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

вида – емпирични (съдържателни, материални) и юридически. Емпиричните прагове се отнасят до мотивиращите, респ. демотивиращи причини за започване на съдебен процес. Сред тях водещо значение имат разходите за водене на дело, пространствено-териториалната близост или отдалеченост на правораздавателния орган, очакваната средна продължителност на процеса, начинът, по който „ходенето на съд” се възприема в обществото и др.под. Юридическите прагове се изразяват в уредбата на активната легитимация, инстанционността, подведомствеността и подсъдността. Смесен характер има наличието или липсата на задължение за използване на професионален защитник. Някои юридически прагове се явяват като предпоставки и детерминанти на емпирични прагове. Такива са съдебната такса, сроковете за разглеждане на делата, респ. техният задължителен или инструктивен характер, наличието или липсата на жалба за бавност, правната регламентация на седалищата на съдилищата и съдебните им райони и др.

3. Механизми за генериране на входяща демократична легитимност на съдебната власт

Конституционните принципи образуват иерархична система. Те не са изградени въз основа на субординация. Ето защо евентуалните колизии между тях се отстраняват не чрез дерогирание на един от друг принцип, а чрез взаимен баланс⁶.

Възможността за участие на гражданите в съдебната власт поражда подобен риск от колизия между принципите на демократичната и на правовата държава. От една страна, в ос-

новата на идеята за демокрацията стои разбирането, че гражданите следва да разполагат с конституционно гарантирани права за влияние върху състава на държавните органи, провежданата от тях политика и основните насоки на реализираното от тях управление. Принципът на народния суверенитет предпоставя, че народът реализира публичната власт пряко, а когато това става чрез система от представителни органи, дейността им следва да бъде съобразена с императивите на ограниченото, отговорно и отзивчиво управление⁷.

Доведено до крайност, приложението на принципите на неограничената демокрация и на народния суверенитет в сферата на съдебната власт би могло да функционира по два основни начина.

Първо, радикално демократичната интерпретация предполага осъществяване на правораздаването чрез механизми, в които участват или всички граждани, например общо събрание на населението или референдум, или част от тях, подбрана чрез формално неутрални способности, като жребий или циклично редуване във времето. Хипотетично може да се конструира и институтът на народното вето върху съдебните актове, изразяващо се във възможността за инициране от нормативно фиксирана квота от гражданите на референдум за отмяна на присъди и решения.

Правораздаването чрез общи събрания на населението, референдуми и народно вето е теоретично мислимо само с оглед на произнасянето или отмяната на присъди и решения. То е напълно неприложимо към предхождащите го процесуални действия. Същевременно правораздаването чрез пряка демокрация е абсолютно недопустимо от гледна точка на принципа на

⁶ В този смисъл вж. Ташев, Р. *Обща теория на правото*. С., Сиби, 2004, с. 151-152.

⁷ За ограниченото управление вж. Friedrich, C. *Limited Government*. New Jersey: Prentice-Hall, 1974.

правовата държава. То навлиза в същественото съдържание на този принцип и го разрушава, тъй като директно демократичното правораздаване практически е публичен линч.

Ето това е един от сравнително редките случаи, при които единият принцип (демократичната държава) трябва да бъде напълно изместен от другия принцип (правовата държава), за да се гарантират основни конституционни ценности, като справедливост и хуманност. Това е така, понеже конституционните ценности обуславят конституционните принципи, които ги доразвиват. С други думи, конституционните принципи, сами по себе си или при търсенето на баланс в тяхното едновременно приложение, следва да се интерпретират в светлината на предпоставящите ги конституционни ценности, функциониращи от своя страна като канали за транслиране на нормативни идеи от метаюридически нормативни системи (етика, религия и др.) в правната система.

Второ, участието на гражданите в съдебната власт може да се реализира и в контекста на представителната демокрация. То може да се изразява в избор и отзоваване на магистратите от народа или във включването на граждани като част от съда със съдебни заседатели.

Изборът и отзоваването са форми на пряка демокрация, насочени към определяне на персоналния състав на държавните органи. В исторически и сравнителен план избор и отзоваване на магистрати се откриват в държавите със съветска форма на управление, в Швейцария и в някои предимно западни щати на САЩ.

Предоставянето на позитивна и негативна

патронажна власт⁸ на народа се основава на концепцията за изначалното върховенство на принципа на народния суверенитет над останалите конституционни принципи. В името на неотклонното и дори тотално приложение на народния суверенитет, използването на механизми за генериране на входяща демократична легитимност за всеки сектор от държавното управление, респ. за всички държавни органи, се разглежда като подразбиращо се от само себе си.

Изборността на съдиите в страните с народна демокрация от съветски тип и в Швейцария има за идеен фундамент теорията на Ж. Ж. Русо⁹. Става дума по-специално за разбирането, че политически организираните в държава общества е необходимо да се самоуправляват чрез пряка демокрация, тъй като само тя позволява съхраняването на единството, неделимостта и неотчуждаемостта като основни характеристики на народния суверенитет. Тъй като това е невъзможно в съвременните комплексни общества и обширни и многолюдни държави, единственият практически възможен компромис е гражданите да могат да влияят върху състава на всички органи, включително върху правозащитните институции, попадащи в съдебната власт.

Изборността на магистратите и възможността за тяхното отзоваване в САЩ са следствие от опитите за по-радикално демократизиране на представителната република, проведени от президента А. Джаксън в средата на XIX в.¹⁰ Тези реформи не довеждат до очакваните резултати. Те обаче оказват трайно влияние върху институционалния дизайн на механизмите за гене-

⁸ За патронажната власт вж. Белов, М. Патронажната власт. В: Юбилеен сборник на Департамент „Право“ на Нов български университет. С., Феня, 2012.

⁹ Вж. Русо, Ж. Ж. За общественя договор. С., ЛИК, 1996.

¹⁰ За „Джаксъновата демокрация“ вж. Stelzenmüller, C. Direkte Demokratie in den Vereinigten Staaten von Amerika. Baden-Baden: Nomos, 1994, S. 69 ff., както и Белов, М. Пряка демокрация. С., Сиби, 2009, с. 299 и сл.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

риране на входяща демократична легитимност предимно в западните щати на САЩ, тъй като предоставят позитивна и негативна патронажна власт на избирателите по отношение на съдебната власт.

Изборът и отзоваването на съдии и прокурори има предимството, че съчетава принципа на правовата с този на демократичната държава. Гражданите получават възможността да влияят върху състава на органите, осъществяващи правозащитната функция на държавата. Теоретично предоставянето на позитивна и негативна патронажна власт на народа по отношение на органите на съдебната власт би следвало да направи магистратите отговорни пред гражданите и отзивчиви към техните интереси и потребности, и по-специално към доминиращата в обществото правна култура. Основен принцип на представителната демокрация е отъждествяването на волята на държавата, изразявана от органите на публичната власт, с волята на народа. Изборът на магистратите от народа, в качеството им на еманация на системната социална необходимост от правораздаване и защита на правния интерес на общността и правата на гражданите, теоретично е тясно свързан с посоченото волево отъждествяване.

Същевременно изборът и отзоваването на съдии и прокурори автоматично ги превръща в политици. При това, става дума за партийна политика, а не за провеждане на една или друга съдебна политика в широкия смисъл на понятието. Така магистратите стават зависими и контролируеми от политическите партии, общественото мнение, а оттам – и от медиите. С оглед преизбирането си или предотвратяване на отзоваването си, съдията или прокурорът естествено и по необходимост би се съобразявал с т.нар. „принцип на очакваните реакции”. Това теоретично насърчава отзивчивостта на правораздаването към обществено възприетите и доминиращи ценности и интереси, но практически води до засилване на

популизма, демонстративното правосъдие и издаването на съдебни актове, мотивирани от разбирания, далеч надхвърлящи „истината между кориците на делото”.

Отговорността на магистратите пред народа, реализирана чрез отзоваване или отказ от избиране, е политическа или конституционна отговорност. Тя се изразява в предсрочно прекратяване или отказ за подновяване на мандата на съдията, прокурора или следователя. Независимо дали тази политическа отговорност се основава на правно уредени предпоставки за отзоваване, или не е обвързана с такива основания и в този смисъл е бланкетна, преценката на гражданите като цяло ще бъде не експертна, а политическа. Оттук и дейността на магистратите ще трябва да съответства на политическите очаквания на конституиращия ги субект. Това, от своя страна, създава сериозен и перманентен риск за принципа на правовата държава.

Теоретично мислими са различни институционални варианти на патронажната власт на избирателите по отношение на магистратите. Първо, изборът на магистратите може да бъде еднократен акт на инвестиране на доверие, след който те получават безсрочен мандат. Този вариант не създава възможност за траен демократичен контрол върху магистратите, нито стимулира тяхната отзивчивост спрямо интересите, ценностите и потребностите на обществото. Магистратите не са и демократично отговорни. Еднократно инвестираната в тях входяща демократична легитимност по никакъв начин не оправдава политизацията на съдебната власт и снижаването на възможността за обективна преценка на експертните качества на магистратите при тяхното избиране от независим кадрови орган на съдебната власт.

Вторият вариант се изразява в изборност и мандатност на магистратските длъжности, комбинирана с право на гражданите за отзоваване на съдии, прокурори и следователи. Това е и най-

често срещаният в сравнителен и исторически аспект случай. При него важат общите предимства и недостатъци на патронажната власт на гражданите по отношение на магистратите, изложени по-горе.

Трето, магистратите може да имат мандат с определен срок, след изтичането на който се провеждат редовни избори за съдии, прокурори и следователи, без да е налице възможност за отзоваване. При тази хипотеза посочените рискове за политизация на съдебната власт и селекция на некомпетентни, но популярни и подкрепени от организационно и финансово обезпечени лобита магистрати остават. Наистина, за разлика от втория вариант, се гарантира известен период на независимост и безпристрастност, поради липсата на отзоваване. Потенциалът за експертно и непопулистко правосъдие нараства с увеличаване продължителността на мандата. Дългият мандат – например 9-12 години, в значителна степен обаче снижава степента на отзивчивост и отговорност на магистратите, респ. отслабва демократичния контрол и така донякъде обезсмисля основната полза от предоставянето на позитивна патронажна власт на гражданите.

Четвъртата възможност за пряко демократично упражняване на патронажна власт на народа по отношение на съдебната власт е свързана с предоставяне на гражданите единствено на право на отзоваване. Тук гражданите не притежават възможност за проактивно влияние върху персоналната политика на съдебната власт. Снижава се в значителна степен рискът от политизиране на магистратите и от изпадането им в зависимост от политически партии. Перманентната заплаха от предсрочно прекратяване на пълномощията посредством отзоваване теоретично би могло да повиши отзивчивостта и отговорността на магистратите и да стимулира адекватното изпълнение на правомощията им. Същевременно обаче, гражданите не са в състояние експертно да оценят дейността на съдиите, прокурорите и

следователите. Наистина, възможността за отзоваване на публично известен като неспособен или корумпиран магистрат би упражнило въздържащ ефект върху действията на съдебните органи, противоречащи на нормативните актове и на професионалната етика. Много по-вероятно е обаче, отзоваването да се използва като инструмент за отстраняване на неудобни магистрати от страна на влиятелни лобита. Така определени политически или икономически елити биха могли недопустимо да въздействат върху персоналната политика в съдебната власт, а оттам – и върху нейната дейност, инструментално злоупотребявайки с негативната патронажна власт на народа.

Както посочените общи аргументи „за” и „против” регламентирането на позитивна и негативна патронажна власт на народа по отношение на съдебната власт, така и анализът на институционалните варианти, чрез които тя може да бъде реализирана, водят до заключението, че що се отнася до избора и отзоваването на магистрати, принципът на народния суверенитет трябва да отстъпи пред принципа на правовата държава, модифицирайки институционалния дизайн на принципа на демократичната държава в посока на чисто експертно осъществяване на правозащитната функция на държавата. Нещо повече. Нежелателно е не само въвеждането на пряк избор на магистратите от народа. Опасно е магистратите да се избират или назначават и от други държавни органи извън съдебната власт – например от парламента или от колективните органи за местно самоуправление – за съдиите и прокурорите, или от министъра на правосъдието или на вътрешните работи – за прокурорите. Причината за това се крие в нарушаването на друг конституционен принцип, а именно разделението на властите. Предоставянето на патронажна власт на посочените органи по отношение на съдийските и прокурорски постове създава потенциална опасност от политизиране на правораздаването.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Междинният извод е, че докато за титулярите на органите на законодателната и изпълнителната власт приемаме за естествено те да се нуждаят от пряка или косвена, но все пак не безкрайно опосредена входяща демократична легитимност, за магистратите с лекота и традиционно считаме, че те не само могат, но и трябва да бъдат имунизирани от подобни механизми за реализиране на директно демократична патронажна власт¹¹.

Явно е, че съществуват власти, за които входящата демократична легитимност и нейното практическо значение, състоящо се във възможността за директно демократичен контрол на титулярите на държавните институции от народа, са от особено значение поради императивите на принципа на демократичната държава. Водещо място сред тези императиви заема инклузивността като ключов способ за генериране на демократична легитимност, състояща се във възможността за непосредствено отразяване на широк кръг социални интереси и ценности в системата на публичната власт и институционализирането на механизми за техните системни властови взаимодействия. Принципът на демократичната държава изисква задължително предоставянето на позитивна патронажна власт на народа пряко за парламента, а косвено – чрез селекцията на парламентарното мнозинство и неговия лидер – и за правителството като политически връх на изпълнителната власт.

От друга страна, има и сфери на публичната власт – например съдебната власт, финансовата власт, администрацията като експертната основа на изпълнителната и на външната власт, при които изискванията към експертно-техническите познания и квалификация на титулярите доминират над императивите на инклузивността, прекия демократичен контрол и входящата

демократична легитимност. При тях инклузивността се състои в създаването на процедури и предпоставки за равен професионален достъп на гражданите до позиции и постове, а не в изборност, редуване на всички граждани или жребий. Отнася се за гарантиране на правото на образование и на кариерните шансове на лицата без прилагане на дискриминация, т.е. за осъществяване на конституционната ценност на равенството, стояща в основата както на принципа на демократичната, така и на тези на правовата и социалната държава. Както вече бе посочено, при съдебната власт към доводите против изборността и отзоваването на магистратите се добавят и аргументи, свързани с принципите на правовата държава и разделението на властите.

Съдът със съдебни заседатели традиционно се възприема като механизъм за включване на гражданите в правосъдната дейност на държавата. Участието на гражданите в държавното правосъдие, като на жури или шофени, е форма на представително управление, а не на пряка демокрация. Това е така, защото съдебните заседатели стават част от съда и правораздават като съставен елемент на орган на публичната власт, а не в качеството си на граждани.

В сравнителноправен аспект съществуват два основни модела на съда със съдебни заседатели – съд с жури и шофенски съд. При съда с жури съдебните заседатели се произнасят единствено по въпроса за вината, и то отделно от професионалния съдия. При шофенския съд съдебните заседатели формират заедно с професионалния съдия единен орган, който се произнася по всички въпроси, които са предмет на присъдата или решението.

Основната цел на съда със съдебни заседатели

¹¹ Това е така и за административните органи, попадащи във финансовата и външната власт. За финансовата и външната власт вж. Белов, М. *Разделението на властите и вето актьорите в съвременния конституционализъм. Опыт върху актуалните измерения на институционализацията на властовата динамика*. В: Киров, П. (съст.) *Национални и европейски измерения на съвременния конституционализъм*. Том I. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2010.

ли е да внесе житейска справедливост в правосъдието, като направи възможно присъдите и решенията да отразяват както експертното юридическо познание на професионалните съдии, така и доминиращата в обществото правна и политическа култура и социален морал. Въпросът е, доколко образованието на съдебните заседатели би им позволило да бъдат способни да имат рационална и автономна, спрямо професионалния съдия, роля в съдебния процес. От една страна, извършването на известен подбор на съдебните заседатели, с оглед на тяхната квалификация, интелектуални и морални качества, изразяващи се в изискване за определена степен на образование, липса на осъждане или на поставяне под запрещение, на теория би гарантирало минимално ниво на тяхната пригодност за осъществяване на ефективно и правомерно правораздаване. От друга страна, подобен съзнателен подбор – било от органите за местно самоуправление, било от други представителни институции или от органи на съдебната власт, противоречи на самата концепция за съдебните заседатели като произволна, но представителна извадка на населението, годна да вложи социалния морал в правния акт на съда.

Съдът със съдебни заседатели е компромисна институция, целяща да съчетае гражданското участие в съдебната власт с императивите на експертността и правомерността, продиктувани от принципа на правовата държава. Липсата на изборност на съдебните заседатели, както и на възможност за тяхното отзоваване, не позволява на тази институция да допринесе за повишаване на входящата легитимност на юдикативата. Вече бе уточнено, че при съда със съдебни заседатели не се осъществява под никаква форма и пряка демокрация. Предварителната селекция на съдебните заседатели, на базата на система от критерии, а не чрез случаен подбор, води до фиктивност и на концепцията за привнасяне на житейска справедливост в правораздавателната

дейност на държавата. Следователно, съдът със съдебни заседатели не е в състояние да допринесе за повишаване на входящата легитимност на съдебната власт.

4. Заключение

Направеният анализ показва, че демократичната легитимност на съдебната власт е единствено формално-процедурна и изходяща. Способи за създаване на входяща легитимност на юдикативата съществуват в теоретичен, исторически и сравнителноправен аспект. Те обаче създават трудно отстраними проблеми, свързани с гарантирането на принципите на правовата държава и разделението на властите, без в съществена степен да допринасят за реалното повишаване на входящата демократична легитимност на съдебната власт. Трудности при откриването на адекватни механизми за инвестиране на входяща демократична легитимност съществуват в повечето сфери на публичната власт – например администрацията, при които експертното познание има ключово значение.

Естествената изолираност на съдебната власт от традиционните способности за демократичен политически контрол създава сериозни рискове от нейното капсулиране, демократично делегитимиране и от елитистко „управление на магистратите“. Основните начини за предотвратяване и отстраняване на подобни опасности обаче се състоят не в директно демократичното правораздаване, избора и отзоваването на магистратите или в съда със съдебни заседатели, а в самоконтрола на органите на съдебната власт, в справянето с феномени като корупция и некомпетентност и в развитието на политическа и правна култура на населението и политическите елити, годна да поддържа и отстоява принципите на правовата и демократичната държава и адекватна на реалното приложение на принципа на народния суверенитет.